

Dalia KISELIŪNAITĖ

Klaipėdos universitetas

KAI KURIE KURŠININKŲ TARMĖS VEIKSMAŽODŽIŲ BRUOŽAI NUO A. BEZZENBERGERIO IKI ŠIŲ DIENŲ

Kuršių nerijos kuršininkų tarmėje veiksmažodžiai yra trijų struktūrinių tipų: nepriesaginiai (kurių bendratis kamienas sutampa su šaknimi: *austi, aužu, audu; likti, lieku, liku* ir kt.), priesaginiai (kurių visos pagrindinės formos turi priesagas: *zvejuoti, -uoju, -uoju*) ir mišriojo tipo (kurie esamajame laike neturi priesagos: *raksteti, rakstu, rakstiju, sėdėti, sėžu, sėdiju*). Priesagose balsiai yra trumpi. Didžioji dalis tarmės veiksmažodžių yra lekšemos, savo struktūra ir reikšmėmis dažniausiai nesiskiriančios nuo latvių vakarinių tarmių vartojamų veiksmažodžių. Ryškiausias skirtumas matyti mišriojo tipo veiksmažodžiuose: *i*-kamieniai (*tureti*) veiksmažodžiai struktūriškai sutampa su *-īt* (la. *sacīt*) tipo veiksmažodžiais: *turēt* (su plačiuoju *ę* kaip tamniekų tarmėse) ir *sacēt*, bet *turij(a)* ir *sacij(a)*. Bendratyje kuršininkai, kaip ir žemaičiai, dar neseniai turėjo nesutrumpėjusį formantą *-ti*. J. Plakis visais atvejais jį fiksuoja. Dabartinių atstovų kalboje jis yra redukuojamas, tačiau nežymus balsis, platesnis už *i*, yra išlikęs: *gribēt*².

A. Bezenbergeris pastebėjo, kad nepriesaginių veiksmažodžių 2 praes. galūnė išsaugoma: *aúgi, náki, bráuzi*. Nors J. Plakis rašė, kad „2(ajā) vienskaitļa personā *i* galotne, kas latviešu valodā tikai zinamos gadījumas paliek, kursenieku valodā viscaur paglābjas“ (Pl 31), tačiau jau A. Bezenbergeris pateikia redukuotų formų: *lúdfchi // lúdfch^o, sáutschi // sáutsch^o* (Bezz 84). Dabartinių tarmės atstovų kalboje tik pavieniais atvejais galima be konteksto atskirti asmenų formas: *kur tu raun' tuo s varnās?*

Čia trumpai apžvelgiamos kuršininkų tarmės nepriesaginių veiksmažodžių stuktūros ypatybės ir lyginamos su B. Bušmanės aprašytomis Kuržemės pietvakarinės latvių tarmės formomis (NI). Dabartinės kuršininkų tarmės medžiaga imta iš audioįrašų, darytų 1986–1995 m. (žr. šaltinių ir literatūros sąrašą). Pavyzdžiai rašomi ta pačia rašyba kaip šaltiniuose, audioįrašų transkripcija kaip W. P. Schmido darbe (Sch). Atskirai apžvelgiama grupė veiksmažodžių, kurie tradiciškai laikomi atematiniiais, po to tematinių veiksmažodžių esamojo laiko formos, paskui būtojo laiko stuktūros ypatybės.

ATEMATINIAI

Kuršininkų tarmėje išlaikytų sveikų atematinių formų nėra. Atematinio asmenavimo liekanas rodo tik *iėti* kontaminacinės formos.

būti

Praes.:

Bezz 101: *äsu, äsi, ir // ira, nau, äsam*;

Beck 280: praes. *äso, äs, ir, äsam // äsem, äsat, äset, nau* „nëra“;

Pl: *ęsu, ęsi, ir, ęsam, ęsat*;

Sch:1 sg. *esu // ěsu // es* 23, 73, 2 sg. *esi* 64, 1 pl. *esam* 90, 84 ir kt.

Kitų šiandieninių pateikėjų taip pat.

NI: sg. *ęsu // ęsmu, esi...pl. ęsam // esim, ęsat // esit*. Iš Nycoje užfiksuotų įvairuojančių esamojo laiko formų Kuršių nerijoje pažįstamos tik pirmosios. Kitų B. Bušmanės pastebėtų Kuržemėje vartotų *būt* formų (NI 199, 200) kuršininkų tarmėje neužfiksuota.

Praet.

Vartojamos *biju* ir atitinkamos asmenų formos, dažniausiai redukuotos: 1 sg. *biju // bij // bi* ir t. t.

Veiksmazodis *būti* vartojamas dažniausiai tomis pačiomis reikšmėmis kaip ir kitoje baltų tarmėse. Su juo sudaromos ir sudurtinės formos, kartais netgi gana sudėtingos: *tu bu·sə paraganu·ojis mu·sə ti·kləs* Sch51 (vok. vert. „du hast unsere Netze verhex“). Tačiau šiandien kuršininkų kalboje šio veiksmazodžio vartoseną yra paveikusi vokiečių kalbos sintaksė. Plačiau apie tai žr. Kiseliūnaitė, 1997.

(pra)dėti

Vartojamos tokios veiksmazodžio *pradėti* „pradėti“ formos:

inf: *turj prade:t dzievu·t* WG; *iepradēt* DKW // Sch 521 past. *pradīt* ir *pradat*;

Praes., imperat.:

3 praes.: *ta viņš prada augti; tad viņš prad skr îet* Pl 10; *jau prad lina·t* Sch 73, 1 pl. *mēs iepradame*, 2 pl. *jūs iepradēt* DKW 386; imperat. 2 sg. *iepradē*, 2 pl. *iepradēt* DKW 386;

Praet.:

pradju fu·la·iet Sch 24, *ka pradja tie va·tsief atiet* Sch 521, *ka kri·ģis pradij* Sch 79.

Bendrinėje latvių kalboje leksema *pradēt* nevartojama, neužfiksuota ji nei ME. Šia reikšme paprastai vartojamas veiksmazodis *sākt*. A. Bezenbergeris nurodo kuršininkų *īsākst* „er beginnt“ (Bezz 85), J. Plakis žodyne pateikia *sākti, sāku, sāču* (Pl 78), bet be reikšmės nurodymo ir pavyzdžių. Dabartinėje tarmėje vartojamas *pradėti*. J. Plakis kuršininkų žodyne *pradėti* nenurodo, tačiau užrašė jį tekstuose. Esamojo laiko formos yra nereguliariai sutrumpėjusios, tam reikšmės tikriausiai turi priešdėlinė forma bei specifinė vartoseną junginiuose su bendratimi. Laikų formos *prad, prada, praet. pradij(a)* rodo, kad struktūriškai jis suvokiamas kaip mišriojo tipo *tureti* (la. *turēt*) arba *laseti* (la. *lasīt*).

duōti

Praes., imperat.:

Bezz 101: *dūdu, dūdi, dūdam, dūdat, dūd, imp. dūd*;

Beck 280: *dūdu, dūd, dūd, dūdem, dūdet, imp. 2sg. dūd, pl. dūdet*;

Pl 31: praes. *duōdu, duōdi, duōd, duōdam, duōdat*, 35: imp. sg. *duōd*, pl. *duōdat*;

DKW 395: 1 sg. praes. *duoad*, imperat. 2 sg. *duoad*, 2 pl. *duoadat*;

Sch: 1 sg. praes. *duoɔdu*; 3 praes. *tɛ:s duɔd viŋam vel naudas* 472.

Atematinių formų neužfiksuota, nėra ir įvairuojančių.

NI 202: *duōdu // duōnu*;

Praet.:

Beck 280: *dēwo, dēwe, dēw, dēwam, dēwat*;

Pl 34: sg. *devu, devi, deva*;

DKW 1 sg. *dewe*;

WG: *iedeve riēpes li:dza*;

Sch: 3 praet. *deva // dev: deva maizt un pienu* 57, *kazns dev tuɔ naudu* 419;

NI 210: 3 praet. *deva // deve*;

Nors Nycos tarmėje dar palyginus neseniai užfiksuotos *ē*-kamenės būtojo laiko formos, tačiau kuršininkų kalboje jos gana retos: 3 praet. *niek nideve tsitur* „kitur nieko nebuvo“ DPn, bet 1 pl. *nuɔdevam* „atiduoti“: *ta mes (...) nuɔdevam* P; 1 pl. *mis ta pardev^am tuɔs zuves* HP, refl. 1 pl. „vykti“: *mes devamiēs/ tad mes bijam is tšekoslovakaj* VS.

Šio veiksmožodžio *ā*-kamenių praet. formų nenukonkuravo net lietuvių žemaičių *dēvē* kaimynystė. Apie leksinių reikšmių kitimą ir lietuvių bei vokiečių kalbų įtaką šio veiksmožodžio vartosenai žr. Kiseliūnaitė, 1997.

ęsti

Atematinių formų jokiuose šaltiniuose neužfiksuota.

inf. *éstə* DKW 395;

Praes., imperat.:

1 sg. praes. Bezz 83 *ādu*, DKW 395 *éd^e (ê?)*; 1 pl. *mes æ:dām tuɔs a·buɔlus* Sch 58; imperat. sg.: *éd*, 2 pl. *édēt* DKW 395;

Nycos tarmėje atematinių neužfiksuota, 2 pl. praes. *jūs êdat // êdiet* NI 202;

Praet.:

1 sg. *édu* Bezz 90, *ède* DKW 395, 1 pl. *édām* Bezz. 91, *ē*-kam: 3 *va viŋi tuɔs varnās ar e:də?* DPn;

NI 203 1 sg. *édu // paēžu* (pastaroji laikoma sena ir reta). J. Endzelynas *ē*-kamenės šio veiksmožodžio formas taip pat laiko senesnėmis (LVG 96). Tačiau kuršininkų tarmėje jos gali būti ir antrinės, palaikomos žemaičių, nes yra pagrindo manyti, kad

sėdo ir *ėdė* būtojo laiko kamiengalio skirtumas lietuvių (baltų?) kalbose nėra senas (žr. Kaukienė, 1994, 97), plg. dar *ėdau* (jei *d* neatspindi *d*) P. Ruigio žodyne.

iėti

Praes., imperat.:

Bezz 100: *ītu, īt', īt, ītam, īt'et*, imperat. *ėj // éi*;

Beck 280: praes. *éetu, éete, éet, éetem, éetet*; imperat. *ej, éetat (éetet)*;

Pl 31: praes. *iētu // ėju, iėti // ėji, iēt, iētam, iētat*; imperat. 2sg. *ej*, 1pl. *iėsam*;

DKW: praes. 1 sg *iet'*, imperat. 2sg. *ej*, 2 pl *ejēt*;

Sch: 1sg: *es ietu gribus laset, ietu bazni:ca* 32, 47, 69 ir kt. // reduk. *es iet* 47, 355.

Greta įprasto *ietu* J. Plakio užrašyta 1 *ėju*, 2 sg. *ėji* „ar stiepto, kas, liekas, ir leišu valodas iespaids“ (Pl 31).

Dabar paprastai vartojamos kontaminacinės su apibendrintu 3 asmens *t* visose formose: *tu iet'* DKW 390, 3 praes. *iet*; 48, 69 ir kt.; 1pl. *ietam* Sch 34, 42; 2 pl. *ietat* Sch 69 // *ietēt* DKW 390; imperat. 2 sg. *ej* DKW 399, *ej lauku* (la. „ej ārā“) Pl 60; 1 pl. = praes: *ietam pa bulviķe rage jau lauk!* WG // *Pliėsam*; imperat. 2 pl. *saietet* WG.

Gretutinė 2 sg. *æj* (su plačiuoju *æ* Sch 355) dabar vartojama rečiau. W. P. Schmidas rodos netiksliai bus supratęs J. Plakio pastabą: šis kalba apie formų 1 sg. *ėju* ir 2 sg. *ėji* priegaidę, kurią laiko lietuvių kalbos įtaka, tačiau neaiškina morfologinės formos įvairavimo priežasčių (Sch 355; Pl 31).

Latvių Nycos tarmėje vartojamos kontaminacinės formos su *m*: 1 sg. *eīmu*, 1 pl. *eīmam*, B. Bušmanės liudijimu, greta naujesnių *ēju*, *ejat*. Senesnės imp. 2 pl. *eit* // *eita* užfiksuotos tik liaudies dainose (NI 202).

Kontaminacinės formos su apibendrintu *t* yra ne tik lietuvių žemaičių, bet ir pačios latvių kalbos reiškiny, paplitęs ne tik vidurinėse, bet ir lyviškose tarmėse (LD 130, 232). Lietuvių vakarų žemaičiai greičiausiai galėjo turėti įtakos kuršininkams įtvirtinant šias formas. Kuršininkų 2 sg. *ēj* ir *ėji* formos yra retos ir laikytinos taip pat latvių kalbos reiškiniu, lietuvių kalbos įtaka jų atsiradimas nepaaiškinamas. Jeigu vakarinėse latvių tarmėse jas laikytume vėlyvesnėmis, tai į Kuršių neriją jos atneštos vėlyviausių atsikėlėlių arba patvirtina J. Endzelyno spėjimą apie žiemgališkų tarmių bruožus kuršininkų tarmėje (DI III 1 438).

Veiksmazodis *iėti* savo leksine reikšme šiuolaikinių tarmės atstovų vartosenoje dažnai kopijuoja vokiečių kalbą (žr. Kiseliūnaitė, 1997): Be to, *iėti*, kaip ir lietuvių pamario tarmėse, vartojamas laivo, valtys judėjimo reikšme (greta sinonimų *skr iėti* ir *bėgti*): *damšep atga·j* Sch 105.

Su priešdėliu *at-*, kaip ir Nycos tarmėje, turi reikšmę = la. „atnākt“ (NI 256; Pl 48): *ka pradīja tie va-tsief atiet* Sch 521, *viņi atga·j ar kalpuon* Sch 106.

Kitų veiksmazodžių, turinčių baltų kalbose atematinių formų, formos kuršininkų tarmėje yra tematinės (*lieku*, *sėdu* ir kt).

TEMATINIAI

Esamasis laikas

a-kamieniai

Didžioji dalis kuršininkų *a*-kamienių veiksmažodžių atitinka latvių ir lietuvių bendrinės kalbos atitinkamą tipą. Keletas veiksmažodžių perėjo į kitus struktūrinius tipus.

a) Bezz 83–84 1 sg: *dāgu* „brenne“, *wādu*, *nāsu*, *augu*, *bāgu* „laufe“, *sēdu* // *apsasēschūs* 87, (*at*)*nāku*, *minu*, *pinu*, *schuwu* (la. bendr. *šuju*), *guwu* // *gūstu*, *jāmu*, 3p. *snīg*, (*pī*)*līku*, *pā'rku*, *zā'rtu*;

Beck 275: *prapolu* // *prapulstu* Bezz 85, DKW 398;

Pl 31 1 sg: *čėpu*, *mėtu*, *āzm iegu*, *džėnu*, *cerpu*, *tėlpu* pateikti gramatikoje, žodyne dar keliolika veiksmažodžių;

Sch 70: 3 praes. *a.zmig* (*viņš pramt a.zmig*) // 2 pl. *neazmiegat*;

DKW 391 *laidu* // *laižu*;

Bezz 2 praes. *nāki* bei Pl 32 *dėgi* rodo išsaugotą galūnę *i*, o prieš ją nepakeistus *k*, *g*; šį reiškinių J. Plakis laiko kitų asmenų formų analogijos įtaka (Pl 32).

Įvairuojančias formas turi *sēdu*, *laidu*, o *prapolu* nėra patikima.

b) su dvibalsiu *ie* daugelyje latvių tarmių ir bendrinėje kalboje priklauso *na*-kaminiams (išskyrus *reju*). Kuršininkų tarmėje jie yra *a*-kamieniai, kur *j* laikytinas šakniniu. Būtojo laiko formoje šaknies balsis ilgėja (*skrēju*; *es apse·j* Sch 101).

Bezz 82: *seju* „sienu“, *leju* (*ōflj* „gieß auf“), *reju* „belle“ (inf. *rāti*), *skreju* „bėgti“, „skristi sparnais“, „plaukti laivu“ (pastarąjį A. Bezenbergeris laiko lietuvių įtaka, gal dėl reikšmės?);

Pl 80: žodyne dar inf. *sm iėti* (*iēs*).

Tekstuose pasitaikė pavyzdžiai: *apsasəjam* Sch 104, *smejuos* P, *skrej laive* Sch 26, WG, imperat. sg. *ielej* HSch. Mišimo su kitais struktūriniais tipais atvejų vieno žodžio formose neužfiksuota. Tokią pat struktūrą šio tipo veiksmažodžiai turi Nycos tarmėje: *gulbji skrei* NI 293.

ja-kamieniai

a) Bezz 83: *ōlzetu* (*l*) (dažnesnės) // *ōlžālu*, 1 pl. *zālam* (*l* kietas, gal dėl žemaičių įtakos?), *maļu*, *smėtu* (2 pl. *smelat*), *bāfchu*, *graulch* „donnert“, *izīschu*, (3 a. *izīsch*) „leide“, 87 *apsasēschūs* // *sēdu*.

Beck 275, 276: *džaugūs* (*g?*), kitos kaip A. Bezenbergerio, be to, dar *mežgu*; *saspėžu* (inf. *saspert* neteisingai, turi būti *saspiest*), *wārczu* (?), kai kurios kitos nepatikimos.

Pl 32: *pūšu* (su *ū* kaip bendr. la.), *cīšu*, *āužu*, *kāšu*, *ēlšu*, *veļu* gramatikos dalyje, žodyno dalyje apie šimtą.

Dabartinių tarmės atstovų tekstuose rasta dauguma J. Plakio žodyne užregistruotų veiksmožodžių, kurie laikytini *ja*-kamieniais. Daugeliu atvejų J. Plakis pateikia tik bendraties formą (dažniausiai matyt todėl, kad kitos sutampa su bendrinės latvių kalbos formomis arba kai kuriais atvejais nėra kitų formų užfiksavęs). Dabartinių kuršininkų kalboje dėl palatalizacijos skirtumas tarp *l* ir *lʲ* toks neryškus, kad R. Pietšchas jo net nežymi, įrašuose ryškesnę opoziciją taip pat sunku išgirsti; todėl veiksmožodžiuose *celti*, *velti* dažnai tik balsio *e* siaurumas esamojo laiko formose leidžia jį laikyti *ja*-kamieniu: *ceļu* Pl 32; *tεlas* Sch70; *mutse patsel viņš* DPn. Užfiksuotos dvejetainės (*ja*- ir *a*-kam.) veiksmožodžių *laisti* (*laižu ir laidu* DKW 391) ir *austi* (*âuzu* Pl // *aud^e*, imperat. *aud* DKW 400) formos.

Tarmėje 2 sg. formoje apibendrinami palatalizuoti priebalsiai, kilę iš junginių *tj*, *dj*, *sj*: *izischi* Bezz 84, *pûši*, *aûži* Pl 32. Imperatyve paprastai vartojamos nepalatalizuotos formos: 1 sg. praes. *kuoaz^e*, bet imperat. sg. *kuoad* DKW 394, *plēš^e*, imperat. *plēs* DKW 397, *kaš^e* „kasu“, imperat. *kas* DKW 366, *nilaiž* Sch 497, imperat. *laid* Sch 339. Bet kai kuriuose veiksmožodžiuose tarpusavio sąveika palietė ir imperatyvo formas: *tu nisis* Sch 437, bet DKW 398 imperat. sg. *sit*, pl. *sišēt* (apie *ja*-kamienes praes. formas žr. toliau).

b) tarmėje po lūpinių ir *r* nėra junginių su *j*, todėl su *a*-kamieniais sutampa:

Bezz 81: *knību*, *stumu*, *ūrbu*, *dferu*, *dzirūs*, *iru*, *speru*, *weru*;

Pl 32: *stĕpu*, *verpu*, *beru*, *šeru* 82 (lituan.);

Bezz 81 pastaba: „das spitze *e* von *dferu*, *speru*, *weru* sichert aber ihre Zugehörigkeit zur IV klasse“ (*ja*).

Be šių, A. Bezenbergeris užrašė formų su *j* ir *i*: *nudurije(!)*, „ersteche“// *duriu*, *kāpju*, *kuriju* (inf. *kurt?*) // *kūrinaju* „heize“, *periu* (Bezz 83).

Kuršininkų tarmės *ja*-kamienių perėjimą į *a*-kamienius galima paaiškinti fonetine tarmės raida ir žemaičių kaimynystė (ten kamienų niveliaciją sukėlė 3 a. galūnės redukcija). Priebalsių junginių su *j* nykimas būdingas daugeliui vidurinių latvių tarmių (LD 94). Nycos tarmėje tautosakoje *r* < *rj* užfiksuotas 3 praes. ir dalyvių formose: *sperj*, *ieberami* NI 61, bet po lūpinių 3 praes. formose *j* išnykęs: *grāb* NI 74. Kuršininkų tarmėje nei lūpinių, nei *r* junginių su *j* neišlaikyta: *karas* Sch 256 ir kt.

c) *ja*-kamieniai veiksmožodžiai, turintys šaknies gale *k* ir *g*, tarmėje turi gretutinių formų, kuriose palatalizacija reiškiamą ne tik *c* ir *dz*, bet ir *č* ir *dž*. J. Plakis tai vadina „tālākie jotėjumi“.

Bezz 83–85: *bráutsch(u)*, *brāzu*, *sáuzu* „nenne“// *sáutschu*// *sóutschu* (2 sg. *sáutschī*, *sáutsch*), *lāzu*, *lúdfchu* (2 sg. *lúdfchi*// *lúdfi*, 1 pl. *lúdfscham*, 2 pl. *lúdfschat*), *slautschu*, *salītschu* „biege zusammen“, *állédfschu* „schließe auf“, *fmáudfchu* „würge“, *schnátschu* „schnarche“, *téizu*.

Beck: 275 *plūczūs* (276 vert. turėtų būti „plūktis, sunkiai dirbti“);

Pl 32: *brēču*//*brēcu*, *tēiču*//*tēicu*, *šņūču*, *plūču*//*plūcu*, *kāuču*//*kāucu*, *jūdžu*//*jūdzu*.

Dabartinių kuršininkų kalboje esamojo laiko formų su *č* ir *dž* pasitaikė nedaug: 1 sg. *lūdž^e*, 2 sg. *tu lūdž^e* DKW 389; 1 sg. *slauč^e* 396, *nāč^e* (?) 396, bet Pl 8 tekste *nāk zuves lauku*. Greta vartojamos su *c* ir *dz*: *slēdz^e* DKW 398, bet *slēdžu* Pl 81; *merdz^e* DKW 400 (*dz=c?*). Kuria kryptimi pastaraisiais dešimtmečiais rutuliojosi šis procesas, kol kas sunku atsakyti, nes turimuose tekstuose retai pasitaiko esamojo laiko formų.

d) Kuršininkų tarmėje *ja*-kamienės formas turi veiksmažodžiai *sisti*, *sekti*, *skusti* ir *sukti*: *sišu* Pl 32, 3 praes. *siš* // *sit* Sch 340, 402 (*tas ziegars ...siš* Sch 297, 472, imp. 437, 378); *skušu* Pl 32; *seku* „eiti pėdomis“ Pl 80 (3 praet. *seke*); 1 sg. praes. *suku* Pl 83 (3 praet. *suke*), refl. *sukūs*, *apsisukūs*, 2 sg. *apsisuki* ir *apsisukūs*, 1 pl. *sukamūs* Bezz 87;. Prie jų šliejasi iš intarpinių perėjęs *krīšu* // *krišu* // *kritu*: 1 sg. praes. *kritu* Beck 275, 3 praes. *nuokri:t* Sch 256, *nuokri:t* Sch 336 // *kriš* Sch 366, 399 ir *krīš* Sch 224, 359; *man iekri·š* „aš prisimenu“ Sch 399. Įrašuose paliudytos: *varnes kri:f* DPn (praet *krita*).

Kuršininkų tarmėje užfiksuotas *a*-kamienių perėjimas į *ja*-kamina fonetinės raidos dėsniais nepaaiškinamas. Lietuvių kalbos įtaka šių veiksmažodžių struktūros pakitimų paaiškinti taip pat negalima, nes jų *ja*-kamienės formos nevartojamos net raštų kalboje. Kaimynystėje žemaičiuose jos visai neįmanomos. W. P. Schmidas aiškindamas nereguliarių *ja*-kamienių formų atsiradimą veiksmažodžių *sisti* ir *kristi* esamojo laiko formas interpretuoja skirtingai, o apie *skušu*, *seku* ir *suku* formas visai nekalba. Veiksmažodžio *sisti ja*-kamienės formos *sišu* atsiradimą jis aiškina imperatyvo formų įtaka (Schmid, 1995, 58), tačiau net imperatyvas su palatalizuotu priebalsiu nėra reguliarus, be to, toks reiškinytis turėjo paliesti ir kitus veiksmažodžius. Nepalatalizuotų imperatyvo formų reguliarumas rodytų, kad greičiau, atvirkščiai, esamasis laikas veikia imperatyvą, žr. a). Veiksmažodžio *kristi* atveju W. P. Schmidas mano, kad tai struktūrinio persigrupavimo pakitimai (*ja*-kamienių ir intarpinių *ie : i* vokalizmo poroje latvių kalboje trūksta nario su *ie*). Jis atmeta semantikos vaidmenį (Schmid, 1995, 55–60). Tačiau pažvelgus į visus šiuos naujadarus kartu, neatmestina galimybė, kad struktūrinį perėjimą į *ja*-kamina galėjo sąlygoti semantinės priežastys. Užfiksuota *ja*-kamienė praes. forma *krīš* turi aktyvaus veiksmo reikšmę „puolant grobį kristi, leisti“ (apie varnas). Tačiau atrodo, kad taip pat vartojamos intarpinės praes. formos: *kad va·rna nuokri:t zemuoj* <...>, *tad me·s ra:vam* Sch 336. DKW 394 užfiksuota 1 sg *krič^e* vietoj *krič-* gali būti rašybos klaida. Tačiau į *ja*-kamienius traukia ne tik morfonologinės galimybės, bet ir semantinė sistema. Dažniausiai susidarius palankioms morfonologinėms sąlygoms *ja*-kamienas tampa tarsi žymėtuju nariu aktyviam veiksmui, pirmiausia poveikiui reikšti. Tai ypač pastebima latvių kalboje, kur ši veiksmažodžių grupė išaugo kitų struktūrinių tipų sąskaita (LVG 764).

d) *ja*-kamieniai su ilguoju balsiu šaknyje nesiskiria nuo kitų latvių tarmių: *jāju*, *klāju*, *apstāju*, *sēju* (ė?) Pl 80 (tekstuose nepasitaikė *sėti* esamojo laiko formų, inf. *sėti* – *rāpučus*, *kūokus sėti*, Bezz 100 *sejeti*);

e) kuršininkų tarmėje *ja*-kamieniams priklauso ir kai kurie lituanizmai bei kuronizmai. Kuronizmas *beñgti* J. Plakio žodyne užfiksuotas kaip *ja*-kamienis su *g* ir siauruoju *e* praes. formoje: *benġu* Pl 70 (Beck 275 *pabāngu?*) (praet. *benġu*); lituanizmas *žeñgti* J. Plakio žodyne nefiksuojamas, nors jo paties tekstuose yra: *gribija žeñgti* (12), (praet. *ženġu: pasidarijūos drūošas ir ženġu juō tâlu* 11). Veiksmažodis *džaugties*: 1 pl. praes. *džauġamiēs* (Sch 91, 92), 1 pl. praet. *džauġamiēs* Sch 442, WG;

Greičiausiai lituanizmais laikytini retai (atsitiktinai?) pasitaikę: *keisti* (inf. Pl 58) „mainyti“, *iėkviėsti* Pl 59 (praes. ?), praet. *-kviēte* (*un tat viñš pakviēte tuo tselneri* DPn) (kituose tekstuose šia reikšme *aicinati*), 1 sg. praet. *stėnġūos* (*tad es stėnġūos nuo visas sīlas* Pl 10, jo žodyne nefiksuojamas). Dalis jų greičiausiai atėjo ne iš žemaičių, o iš raštų kalbos ir išlaiko jos morfologinę struktūrą. Į kuršininkų tarmę pateko per religinę literatūrą arba yra vėlyvi trikalbystės reiškiniai.

na-kamieniai

Bezz 81: *plāunu* „mähe“ A. Bezenbergeris formą laiko lietuvių įtaka, *dlāunu* (lituan.), *brīnu*, *rūnu*;

Pl. 32: *āunuos*, *blāunu*, *kāunu*, *saūnu* (la. *šauju*), *krāunu*, *rāunu*, *šplāunu*, *lienu*, tekste *niapsalaūnās* 10, *zūognu* Pl 32, *āzmiėgnu* Pl 49.

Nycos tarmėje dažniau vartojamos šio tipo *na*-kamienės formos, jos įvairuoja su *ja*-kamienėmis: *atskrien* (tautosakoje), *jāuzaūn*, *kaūn* // *nuokaūj*, *plāūnami*, *raūnu*, *pašaūn* // *uzšaūj*, *atruon* NI 204.

Nuo A. Bezenbergerio laikų šio tipo veiksmažodžiai kuršininkų tarmėje tebėra nepakitę: *kur varnes viñš raun* DPn. Veiksmažodis *rast(ies)* greta formanto *-n-* turi intarpo pėdsaką *uo* (< **ra-n-d-nuo* LVG 750), tokią formą liudija ir J. Plakis: *ta viñš rūonas dzīvs* (10), 3 praet. *rada*. Dabartinėje tarmėje vartojamas taip pat: 1 sg. *ruon^e* DKW 395; *kas viena sli:kuone ruonə, tur pradiem apkla:ti* P. Tačiau J. Plakio tekste yra ir kita forma: *te pavasari rūodās švaks ledus* Pl 9. Tokio tipo formų kituose tekstuose nepasitaikė, gali būti klaida (galbūt praet. forma *radās?*). Veiksmažodžio *līsti* esamojo laiko forma *lienu* (< **lend-n-uo*) tokia kaip daugumoje latvių tarmių / LVG 750). Intarpinės šaknies vokalizmą turi *zūognu* Pl 32 (žodyne neįtrauktas, kitose latvių tarmėse neužfiksuotas), *brīenu* Pl 32, 51. Prie *na*-kamienių skirtina ir J. Plakio žodyne *āzmiėgnu* (49, nepaliudyta) // *nēaizmiėgat* Sch 70.

Intarpiniai

Veiksmažodžiai, esamojo laiko šaknyje turintys nosinį intarpą ar jo pėdsaką (lie. *juñta*, la. *jūtu*). Daugelis jų tokios pat struktūros bendrinėje latvių kalboje ir daugelyje tarmių. Kuršininkų tarmėje ne visų jų esamojo laiko formos paliudytos pavyzdžiais, todėl kai kurie galėtų turėti kitą struktūrą (*sta*-kamienės formas). Daugumos būtojo laiko formos *ā*-kamienės.

Bezz 83: *jûtu (jûtu, ka jau ir pikta dvase Bezz 12), saprûtu;*

Beck 275: *krîtu, pabûngu(?) „laufe davon“, pabûdu „werde wach“ (inf. neteisingai pabûst, turëtų būti pabust);*

Pl 32: *lûoku, tûopu, (pa)îku, drûpu, klûpu, sarûku, šlûku, žodyne dar keletas.*

Be šių, intarpinėmis laikytinos ir *na*-kamienės *zûognu* Pl 32, *br înu* Pl 32, 51, *ruo-nu* (žr. aukščiau). Forma *pabungu* Beck 275, jeigu autentiška, laikytina kuronizmu. Audioįrašų tekstuose rasta: *aztikti, aztiek* „užtenka“ (tarmėje paprastai vartojamas priešdėlis *āz-* = la. *aiz-*, šiuo atveju priešdėlio trumpasis *a* ir žodžio reikšmė gali rodyti adaptuotą lituanizmą: *astiek tuos metričes raġam pastra·kat*, vok. „genügt“ WG); Intarpiniais laikytini **trukti*, 3 praet. *truka* „trukti, tęstis“ (*ilgi truk’* WG, *dar nedile truk^a*, *ka·l mes atradam* DP, esamojo laiko forma neužfiksuota); galbūt ir *stipti*, „stipti, šalti“ (ME *stipt, stimpu, stipu* „šalti“; LVG 743 *stîpu* „werde steif“ // 752 *stipstu* „stingstu“ su nepailgėjusia šaknimi): *es bij dauge sastipes* PFL 208, praes. forma neužfiksuota, gali būti *stîpu* arba *stimpu (stipstu?)*. Veiksmažodžio *apnikti* (LVG 742 *apniku* // 762 *apsnikstu*) užfiksuota tik cond. forma „užpulti“: *ir kad mani ir daudf nepriteļu apniktu* Bezz 11 (reikšmė gali būti dėl lietuviškų religinių raštų įtakos).

sta-kamieniai

Tai veiksmažodžiai, esamojo laiko formoje turintys formantą *-st-*. Jų būtojo laiko formos paprastai *ā*-kamienės.

Bezz 83: *isákst* „beginnt“, *gustu* // *guwu, gr îstu* „kehre um“ (lie. *grįžtu*), *nipaf îstu*, 85: *sprákst* „brechen auf (die Knospen)“, *prapulst* // *prapolu* Beck 275, *alkst* (su dat. *man alkst* Pl 47), *tumst, if îst* „es erlöscht“ (=izdziest);

Beck 276: *gústu*, 3 p. *lîst, mîrstu*, 3 p. *sa pûst, rûkst, apskápst*;

Pl 32: be šių, dar: *dzîmstu, krêmstu*; 33: *slâpstu, vîstu, nîkstu, dîgstu, âzmirstu, lûztu, mîrstu, sâlstu, pazîstu, grimstu*, žodyne dar keliolika, kai kurių tik inf. forma.

a) šaltiniai nurodo dvejopas veiksmažodžių *prapulti* „pražūti, pranykti“ ir *gūti* „(su)gauti, gaudyti“ (la. „dabūt“) esamojo laiko formas: *prapolu* Beck 275 ir *prapulst* Bezz 85, *gustu* // *guwu* 83. Dabartinės kartos kalboje vartojamos tik *sta*-kamienės jų formos: *tie sagūst dižās stintās* WG; *un nu es gu:stā rente* Sch 83.

b) veiksmažodžių *dzimti, krimsti* formos kuršininkų tarmėje tik *sta*-kamienės (kitose tarmėse žinomos *a*-kamienės *dzemu, kremtu*).

c) dabartinės kartos tekstuose, be anksčiau minėtųjų, paliudytas *sta*-kamienės formas turi (*pie*)*vargti (pievargstu* HP), *klūti* Pl 63, *ka niklu·st par ti·kli* Sch 524 (praes. tikslui reikšti; *l* minkštumas nežymimas; bet plg. ten pat *lauži*), *lu·st* Sch 256 ir kt.

d) kai kuriuos šio tipo veiksmažodžius reikia laikyti lituanizmais: 3 praes. *džūst, gaišt* „pražūti“ Pl 56 (pastarasis atėjo greičiausiai per religinius raštus).

da-kamieniai

Bezz 83 *werdu*, kitur taip pat.

B ū t a s i s l a i k a s

Tematinių nepriesaginių veiksmažodžių būtojo laiko formos tiek šaknies, tiek kamiengalio požiūriu daugeliu atvejų yra reguliarios. Dėl to J. Plakis net neskiria joms atskiro dėmesio, paminėdamas tik, kad „iššķirība izpaužas tikai vienkāršu vokāļu garumu saīsinājums, atvasinājumu sufiksos un nākotnē arī saknes zilbes intonējums“ (Pl 34). Iš tikrųjų, išskyrus reguliarius fonetikos skirtumus (pvz., neilgėjantį balsį dvigarsiuose su *r perku* tipo veiksmažodžiuose), ryškesnių šaknies struktūros skirtumų nepastebėta. Kaip ir bendrinėje latvių kalboje, *pīti* tipo veiksmažodžiai turi trumpą būtojo laiko šaknį (*pinu*), *sieti* ir *celti* – pailgėjusią (*sēju*, *cēlu*). Paminėtinas J. Plakio žodyne užfiksuotas *irti(es)* su trumpa būtojo laiko šaknimi *ir ūos* Pl 58. Tokią patvirtina ir dabartinių pateikėjų informacija: 3 praet. *tad ire tie zvejes lik tuo vietu* PFL 214, *dues vires nuire* PFL 224. J. Endzelynas, atrodo, tokia raštuose minima forma abejojo (LVG 765 past.).

J. Plakis visiškai nekalba apie kuršininkų tarmės būtojo laiko kamiengalio įvairumą. Jo užrašytuose tekstuose nėra nė vienos *ē*-kamienės formos. Sunku pasakyti, ar jis tikrai jų negirdėjo, ar „aplatvino“ iš klausos užrašytą medžiagą. Tačiau A. Bezenbergeris jų užrašė Bezz 92: 3 praet. *náze, prapūle // prapūla, léze ir ōflez^e, pasáuze // pīsauza, bréze, áflédfe* „verschloß“. Visos, išskyrus *ōflez^e*, užrašytos iš tos pačios pateikėjos. Be to, šiauriniame kuršininkų plote – Karklėje, Bomelsvitėje ir Melnragėje – jis užrašė formas, kurios turi *tj*, *dj* palatalizuotus iki š, ž: *pameschu, núwel chu* Bezz 90 (galbūt laikytinos lietuvių kalbos įtaka), o *kj*, *gj*, kaip ir esamajame laike, iki č, dž (*atbráutschu, téitschu, lúdschu* – pastarosios ir Kuršių nerijoje, plg. dar *sācu* Pl 78). Dabartinių kuršininkų kalboje 1 praes. *lūdž^e*, bet 1. praet. *lūdž^e* (DKW 389).

Latvių bendrinėje kalboje *ē*-kamienių būtojo laiko formų pėdsakus rodo tik šaknies galo *c* ir *dz*. Kai kuriose tarmėse išlaikytų *ē*-kamienių formų yra dažniausiai 3 a. formose. Tai esamojo laiko *a*-kamieniai, turintys *e* eilės šaknies vokalizmą (*vede, nese, mete, ēde*); be jų, Nycos tarmėje *ē*-kamienių formų turi kai kurie esamojo laiko *ja*-kamieniai: *pūte, kāpe, sviede, šņāce, sviede, laîdês, smêle, braûcêm*) bei *āve, kave* (su *a*) (NI 209, 210). Dabartinėje tarmėje dažnesnės *ā*-kamienės formos.

Dabartinėje kuršininkų tarmėje, kuri buvo izoliuota nuo latvių bendrinės kalbos poveikio ir intensyviai veikiama lietuvių kalbos, *ē*-kamienės formos vartojamos nereguliariai ir paprastai greta *ā*-kamienių: *nuveda* Sch 38, *ta nuovéd* (*d* kietas) *pits brlin^a* WS, bet *vede pram nuost* DPn; *izlêca* Pl 7; *dūre* WG, *tie vi:ri kroga dze·r^o* HP, bet *dzēra* Sch 445, *vinš ra:ve varnās* DPn, bet *baimi jēma* Bezz 12, *ta ar tuo pajē:ma* DPn. Atepatinių veiksmažodžių grupėje būtojo laiko *ē*-kamienės formas nereguliariai vartoja

veiksmožodžiuose *duoti* ir *ēsti*: *niek nideve tsitur* DPn; *va viņi tuos varnās ar e:d^e?* P. Daugiskaitoje bei sangražinėse formose jau A. Bezenbergerio laikais vartojamos tik *ā*-kamenės visų veiksmožodžių formos: *atsiwēra*, *issimeta*, *pīsidfēra* Bezz 93; Nors to paties struktūrinio tipo leksemos lietuvių žemaičių tarmėse turi *ē*-kamenės būtojo laiko formas, jos kuršininkų tarmei ryškesnės įtakos nepadarė: *parveda·m* Sch 389; *mes tās zirges isju:dzam* HP, *kur mes tse·lam tuos* VS; *pasidze:ra·m kafijas* HP, *te mes* <...> *ra:vamies atpakaλ* WS, *tad meš sasisautsa·m* HP ir kt.

Greičiausiai dėl žemaičių poveikio kuršininkai neretai taria veiksmožodžių gale *e* po *j* (*gāja* // *gāje* Bezz 102, *pradėje* Bezz 13). J. Plakis tokių formų nefiksuoja. Dabartinės tarmės atstovai taip pat neretai vartoja *jāje*, *gāje* ne tik 3 asmens (*martins iēga:je iēkfa*: DPn), bet ir kitose formose (*vuɔju:s ar ga:jēt* P). Dažnai galūnėse po *j* taria *e* ir po priesaginėse formose: *mes turijem iēt* VS; *viņi pram a:zmaxsa·j^ī* P. Tačiau tokios formos nelaikytinos morfologiniu kamieno įvairavimu.

Veiksmožodžiai *sekti(es)*, *sukti*, turintys neįprastas *ja*-kamenės esamojo laiko formas, būtajame laike (ir sangražinėse formose) turi *ē*-kamenės: *ta sti·nte pa ta strau·me seķes* WG; *tiē* <...> *suk^ī pits mu:su tsiēma* HSch; *tiē riten^ī te suķes* HSch, *tas laivs apsuķe pits plūdume* PFL 214; *keles zvejes suķe virves* PFL 232. Veiksmožodis *sisti*, turintis *ja*-kamenių esamojo laiko formų, W. P. Schmido liudijimu, turi tik *ā*-kamenės preterito formas (Schmid, 1995, 57), tačiau Bartoje A. Becenbergeris užrašė formą *site* (Endzelin, 1910, 9), tad tokia Kuršių nerijoje yra taip pat įmanoma.

Visiškai neįprastai struktūros požiūriu vartojamos intarpinio veiksmožodžio *tapti* būtojo laiko *ē*-kamenės formos: *tape* <...> *pakavena·t* Sch 80, *manə vi:rs tapə at·laists* Sch 89; *kas dar varij, tiē tapə mala·* DPn, bet 1 pl. *me·s tapam* <...> *lauka nu nidas* Sch 89. A. Bezenbergeris ir J. Plakis tekstuose nurodo tik *ā*-kamenės *tapa* (Bezz. 92). LVG 745 taip pat minimos tik *ā*-kamenės. Galbūt *ē*-kamenių formų įsigalėjimui turėjo įtakos specifinė šio veiksmožodžio vartosena – *tapti* dažniausiai vartojamas pagalbinio veiksmožodžiu sudurtinėse pasyvo formose, kurių itin gausu dabartinių kuršininkų kalboje (greičiausiai dėl vokiečių kalbos įtakos). Pastarąjį šimtmetį *tapti* sudurtinėse pasyvo formose vartojamas ir Mažosios Lietuvos tarmėse, ypač raštuose (*arkliai tapė pavogti*). Jo *ē*-kamenė būtojo laiko forma *tapė* vartojama greta *tapo* (Kaukienė, 1997, 156), tačiau *tapė* pasyvo formose matyt leksikalizavosi ir atskyrė nuo *tapti* „virsti, pasidaryti“ (pastarąja reikšme dažniau vartojamas *pastojo*: *jis pastojo kunigu*). Lietuviška *tapė* forma galėjo turėti įtakos, ypač per raštus, ir kuršininkų formos *tape* vartosenai.

Būtojo laiko *ē*-kamenės formas turi ir jau minėtieji lituanizmai arba lietuvių įtakos (formas ir semantikos) paveikti veiksmožodžiai: *ženģe*, *pabengė*, *prapuole* // a Bezz 13, 14, *pakviēte* DPn, *steņģūos* Pl 10.

Būtojo laiko *ē*-kamenių formų perėjimas į *ā*-kameną buvo jau matyt prasidėjęs gerokai prieš atsikeliant iš Kurzemės į neriją. Šis procesas buvo taip toli pažengęs,

kad net lietuviškų atitikmenų įtaka daugiakalbystės sąlygomis netrukdytų įsigalėti *ā*-kamienėms formoms: *jēma* Bezz 12, *meta*, *pazēla*, *sāuza*, *grauda*, *lmaudfa*, *twéra* Bezz 92; *auda* Sch 527, *nu veda* Sch 38. Tačiau gretutinės *ē*-kamienės formos tikriausiai nėra visada labai senos.

Kuršininkų tarmės veiksmažodžių struktūra iki paskutiniųjų jos gyvavimo dešimtmečių išsaugojo vakarų latvių tarmėms būdingas ypatybes. Kaip ir kitose latvių tarmėse, joje derinama esamojo ir būtojo laiko struktūra. Struktūros pakitimus nulemia ne tik vidiniai fonetiniai, bet ir semantikos pokyčiai, vartosenos pakitimai, kuriuos sukėlė trikalbystė ir kalbinė izoliacija. Veiksmažodžių morfologinės struktūros raida sudėtinga ir tiek chronologiniu, tiek sistemos požiūriu nevienalytė. Galima tik trumpai apibūdinti kai kuriuos ryškiausius požymius:

1. Atematinių formų relikto turi tik veiksmažodis *iet*, kurio kontaminacinės formos su apibendrintu *t* tokios kaip kaimynų šiaurės ir vakarų žemaičių bei pietvakarių Kuržemės tarmėse.

2. Veiksmažodžio *pradėti* vartojimas vietoj la. *sākt* gali būti lietuvių kalbos įtaka. Kad jis yra „svetimas“, rodo ne tik tai, kad jo reikšmė A. Bezenbergeris nurodo *sākti*, bet ir tai, kad struktūriškai jis labiau priderintas prie mišriojo tipo veiksmažodžių *turēt*, *varēt* negu prie nepriesaginių.

3. Tematinių nepriesaginių veiksmažodžių esamojo laiko struktūros pakitimai chronologiniu požiūriu yra kelių sluoksnių:

a) jau A. Bezenbergerio laikais vartotos *kaunu* tipo veiksmažodžių *na*-kamienės formos, kurios neįvairavo su *kauju* tipo formomis, o *a*-kamienės *skreju* tipo formos neįvairavo su *na*-kamienėmis.

b) regioniniais struktūros požymiais reikia laikyti įvairiais laikotarpiais paliudytas kai kurių kitų veiksmažodžių formas, pvz.: *tumst* „temsta“, *gūstu*, *snieg*, *na*-kamienės *ruonu*, *zuognu*, *brienu*, *lienu*, galbūt *aizmiegnu*.

c) specifinė ypatybė yra ir veiksmažodžių formos, kuriose *kj* ir *gj* > *č*, *dž* (*lūdžu*). Kaip liudija A. Bezenbergeris ir J. Plakis, tokios visų asmenų formos vartojamos ne tik esamajame laike, bet XIX a. pabaigoje buvo vartojamos ir būtajame laike. Jei tai būtų tolimesnė palatalizacija, kaip teigia J. Plakis, tada sunku paaiškinti, kodėl buvo „sugrižta“ prie *lūdžu* tipo būtojo laiko, o šiuolaikinės kartos daugeliu atvejų ir esamojo laiko formų.

d) struktūrinėmis inovacijomis laikytinos leksemų *sukti*, *sekti*, *kristi*, *sisti* esamojo laiko *ja*-kamienės formos. Jų atsiradimo priežastis greičiausiai yra siekimas derinti ne tik esamojo, bet ir būtojo laiko (*sukę*, *sekę*) struktūrą ir semantiką (aktyvaus veiksmo reikšmę).

4. Kai kurių tipų (su *e* ir *ē* šaknyse, pavienių *ja*-kamienių ir *na*-kamienių leksemų) *ē*-kamienės preterito formos gali būti paveldėtos iš vakarinių latvių tarmių.

5. Tokių formų tolesnį egzistavimą palaikė lietuvių tarmių atitinkamų formų kaimynystė.

6. Paprastai *ē*-kamienių formų gausiau pasitaiko kalboje tų informantų, kurie ilgiau vartojo lietuvių kalbą (emigravusieji 1958 m., pvz., DPn – David Pinkis).

7. Greta įprastų veiksmažodžio *tapti ā*-kamienių būtojo laiko formų *tapo* paskutiniojoje kartoje pradėta naujai vartoti būtojo laiko *ē*-kamienė forma *tape* greičiausiai dėl Mažosios Lietuvos lietuvių raštų įtakos.

8. Lituanizmai ir bendri su žemaičiais kuronizmai (*žeñgti, beñgti*) kopijuoja žemaičių būtojo laiko struktūrą. Jų esamojo laiko *ja*-kamienėms formoms greičiausiai įtaką padarė morfologinis-semantinis sistemos spaudimas. Tokiais atvejais fonetiškai nereguliari esamojo laiko forma (*beñgu*) yra išspraudžiama į nusistovėjusią sistemą – joje būtojo laiko *ē*-kamienė forma su dvigarsiu šaknyje (*beñge*) latvių kalbos sistemoje geriau derinasi prie esamojo laiko *ja*-kamienių formų, kurių skaičius auga kitų kamienių sąskaita, bet ne prie žemaitiškų niveliacijos paveiktų *a*-kamienių (*beñgu*).

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Bezz – A. Bezenberger, Über die Sprache der preußischen Letten, Göttingen, 1888.

Beck – J. P. Becker, Kurische Sprache in Perwelk, – Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen, XXVIII, 1904.

DI – J. Endzelīns, Par kurseniekiem un viņu valodu, – Darbu izlase, III 1, Rīga, 1979, 571–579.

DKW – R. Pietsch, Deutsch-kurisches Wörterbuch, Lüneburg, 1991.

Endzelin J., 1910, Zum lettischen Präteritum, – Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen, XLIII, 1–41.

Kaukienė A., 1994, Lietuvių kalbos veiksmažodžio istorija, I, Klaipėda.

Kaukienė A., 1997, Klaipėdos krašto vakarų aukštaičių tarmė, Klaipėda.

Kiseliūnaitė D., 1997, Kalbų sąveika kuršininkų tarmės veiksmažodžių vartosenoje, – Tiltai, II, Klaipėda, 1997, 95–99.

LD – M. Rudzīte, Latviešu dialektoloģija, Rīga, 1964.

LVG – J. Endzelīns, Latviešu valodas gramatika, Rīga, 1951.

NI – B. Bušmane, Nīcas izloksne, Rīga, 1989.

PFL – R. Pietsch, Fischerleben auf der kurischen Nehrung, Berlin, 1982.

PI – J. Plāķis, Kursenieku valoda, Rīga, 1927.

Sch – W. P. Schmid (Hrsg.), Nehrungskurisch, II, Stuttgart, 1995.

Schmid W. P., 1995, *jo*-präsentische Verben in nehrungskurischen Texten, – Linguistica Baltica, IV, 1995, 55–60.

AUDIOĪRAŠAI

DPn – David Pinkis, g. 1914 Nidoje, įraš. 1986 R. Pietsch, šifr. aut.

HP – Herta Paul (Detzkeit), g. 1924 Nidoje, įraš. 1986 R. Pietsch, šifr. aut.

HSch – Heta Schekahn (Foege), g. 1914 Pervalkoje, įraš ir šifr. aut. 1996.

P – Richard Pietsch, g. 1915 Nidoje, įraš. ir šifr. aut. 1995.

WG – Wilhelm Gulbis, g. 1910 Nidoje, įraš. 1984 R. Pietsch, šifr. aut.

WS – Werner Sakuth, g.? Nidoje, įraš. 1988 R. Pietsch, šifr. aut.

MANCHE MERKMALE DER NEHRUNGSKURISCHEN VERBEN VON A. BEZZENBERGER BIS HEUTIGE ZEIT

Zusammenfassung

Bei der Untersuchung stütze man sich auf die Werke und Texte von A. Bezenberger, J. Plāķis, W. P. Schmid, und die Eintragungen aus dem Jahre 1986–1996. Die nicht suffigierten nehrungskurischen Verben haben sich von A. Bezenberger Zeiten verändert.

1. Die Spuren von athematischen Formen besitzt nur das Verb *ieti*. Das Verb *pradēti* gehört zu Lituanismen.

2. In der Gruppe von den thematischen Verben sollte man als die größte Veränderung die Entstehung der neuen *ja*-Stämmigen Verben betrachten, die infolge der strukturellen und semantischen Entwicklung des Dialektes entstanden sind.

3. In südwestlichen Mundarten Lettlands war der Prozeß des Übergangs der Präteritum Formen von den *ē*-Stämmen in den *ā*-Stamm schon weit vorangeschritten, bevor die Menschen in die Kurische Nehrung zogen.

4. Der Gebrauch von *ē*-Stämmen im Präteritum ist auf dem Gebiet nicht in allen Fällen archaisch. In vielen Fällen können sich diese Formen durch andere Entstehungswege wegen der inneren Entwicklung oder durch den Einfluß der litauischen Sprache bilden.

5. Lithuanismen und gemeinsame Kuronismen mit dem Niederlitauischen passen sich der Struktur nach an die schon existierenden morphologischen Typen an, obwohl sie phonetisch nicht regelmäßig zu sein scheinen.

Dalia KISELIŪNAITĒ
Klaipėdos universitetas
Sportininkų 13
LT-5813 Klaipėda
Lietuva

Gauta 1998 03 13
Priimta spausdinti 1998 04 27